

TIHANYI JÓZSEF

(Semmelweis Egyetem, Testnevelési és Sporttudományi Kar)

A SPORTTUDOMÁNY JELENE ÉS JÖVŐJE

A sporttudomány meghatározására sokan és sokszor tettek kísérletet. A tudományelmélettel foglalkozók, igazából kevesen vannak ilyenek a világban és hazánkban is, többé-kevésbé jól körülhatárolták azt a területet, amely a sporttudomány érdeklődési körébe tartozik, illetve kutatási tárgyát jelenti. Ha nagyon leegyszerűsítjük a sporttudomány működési szféráját, akkor azt mondhatjuk a sporttudomány tárgya a sport, mint társadalmi jelenség. Nevezetesen azokat a törvényszerűségeket igyekszik feltárni, ami a sportoló ember tevékenységében meghatározó szereppel bírnak. Talán egyfajta meghatározásként elfogadható ez az okoskodás, de korántsem fedi a teljes igazságot. Ha a sport társadalmi jelenség, akkor az emberben az a képzet támadhat, hogy a sporttudomány a társadalomtudományok körébe tartozó diszciplína, mint ahogy a MAB jelenlegi besorolása így is tekint rá. Igen ám, de a sport bár bizonyos társadalmi igényt elégít ki, s nem csak az úgynevezett versenysportról (élsport, élménysport stb.) van szó, a sportot végző, azaz a sportoló, mint biológiai lény, sporttevékenységét csakis a biológia, a fizika, kémia stb. törvényszerűségeknél engedelmesebben végezheti. A valóságban a sporttudomány ebből a szempontból is vizsgálja az ember, mint bio-pszichoszociális lény működését, a fizikai terhelés hatására bekövetkező változásokat, nem elhanyagolva a sportoló társadalmi beágyazottságát. Következésképpen a sporttudomány nem sorolható be egyetlen nagy tudományos terület alá sem, mert a sporttevékenységben élő, élettelen természettudományi és társadalomtudományi törvényszerűségek szabályozása érvényesül. Gondoljuk csak el, amikor a sportolók alkatát vizsgáljuk, akkor bár fizikai változókkal (testrész hosszak, körfogatok, zsír, izom, csonttömeg és arányok stb.) jellemezzük az alkatot, de nem vonatkoztathatunk el attól, hogy milyen társadalmi körülmények (pl. család, falu, város) járultak az alkat kialakulásához. Hasonlóan nem tekinthetünk el a sporttevékenység közben használt tárgyak, ruházati cikkek, sportlétesítmények vizsgálatától. Mindenki előtt világos, hogy a sport, mint a sporttudomány kutatási területe nagyon összetett és ez megmutatkozik sporttudomány bonyolultságában is. Nevezetesen a sporttudomány tipikusan interdiszciplináris tudomány, hasonlóan több tudományághoz, mint például az orvostudomány, hadtudomány stb.

S ezzel eljutottunk ahhoz a neuralgiás ponthoz, amely a sporttudomány elfogadottságáról szól. Még ma is sokakban felvetődik a kérdés, vajon a sporttudomány elfogadott, önálló diszciplína, vagy csak a sporttudományban tevékenykedők vélik úgy, hogy az. Kétségtelenül a sporttudomány nagyon fiatal tudomány. Pontosán nem lehet meghatározni, hogy mikortól beszélhetünk sporttudományról, bár ezt a többi tudománynál sem lehet pontosan behatárolni. Talán azt mondhatjuk, hogy a sport általában mindig is a tudományos kutatások tárgya vagy eszköze volt, de akkor kezdett el nagyobb érdeklődést kiváltani a tudósok körében, amikor a versenysport intézményesült a modern olimpiai játékok bevezetésével és akkor kapott igazán nagy hangsúlyt, amikor a második világháború után két nagy politikai tömbre szakadt a világ. A győzelem mindenek felettivé vált, s csak szlogenekben volt jelen „a részvétel és nem a győzelem a fontos” olimpiai eszme. Valójában ekkor indult el a sporttudomány felnőtte válása. Ekkor kezdődtek a célzott kutatások a sporteredmények fejlesztésére, ekkor alakultak meg az első sporttudományi kutatóintézetek, jelentek meg az első sporttudományos folyóiratok és nemzetközi tudományos szervezetek.

Az 1960-as években a sporttudomány már rendelkezett azzal a nemzetközi intézményrendszerrel, amely más tudományágakat jellemzett, s amely alapján a tudományos társadalom elismerte az adott tudomány létét.

Ezzel nem is volt gond. Ennek ellenére úgy gondolták, hogy a sport, mint a tudományos kutatások tárgya, színtere, bármely tudományhoz tartozhat, amely az adott tudomány aspektusából vizsgálja a sportot, mint sajátos jelenséget. Így alakultak meg az anyatudományokon belül a sport előtagú tudományágacskák, mint a sportpedagógia, a sportszociológia, sportélettan stb. Tehát a sport kutatása az elfogadott tudományágak differenciálódásához járult inkább hozzá, mintsem a sporttudomány önálló tudományággá válásához. Ennek több oka is volt. Az egyik ok, hogy az egyes tudományágak kutatói saját szempontjukból (pl. szociológiai szempontból) vizsgálták a sporttevékenységet saját kutatási eszköztárárt és kutatási módszereit alkalmazva.

Mínthogy a sportnak nem volt igazából tudományos oktatási bázisa (a felsőoktatási intézmények elsősorban vagy kizárólag a szakemberképzéssel foglalkoztak, gyakorlati orientáltságúak voltak), kevesen voltak, akik olyan tudományosan megalapozott ismeretekkel rendelkeztek, amelyek lehetővé tették volna a kezdeti időkben a sporttudomány létező és lehetséges területeinek integrálását, nevezetesen önállósulását. Mai szóhasználattal azt mondhatnánk, hogy nem volt meg a szellemi kritikus tömeg a sporttudományon belül. Ma már megvan, és a világban sokan vannak, akik a sport tudományos bázisán nevelkedtek fel, és a sporttudomány képviselőjének tartják magukat, még ha orvosi vagy mérnöki stb. diplomával rendelkeznek is.

A sporttudomány nemzetközi helyzete

A sporttudománynak bár kialakultak regionális szervezetei, de nemzetközi sporttudományos társaság ma sem létezik. Illetve van egy nemzetközi szervezet, az International Council of Sport Sciences and Physical Education (ICSSPE), amely ernyőszervezetként működik, s amely a különböző sporttudományos társaságok tevékenységét úgymond koordinálni óhajtja bizonyos határokon belül. Ez részben sikerül csak, mert nem mindegyik nemzeti vagy regionális sporttudományi társaság tagja a szervezetnek. Másrészt az ICSSPE tevékenységi köre igen szerteágazó és a tudomány csak részlegesen jelenik meg munkájában. Az ICSSPE elődje, az International Council of Sport and Physical Education, 1958-ban alakult meg, de csak 1982-ben jelent meg nevében a tudomány szó (Science). Valójában nem tekinthető tudományos szervezetnek, még ha a tudomány jelentősége egyre növekszik tevékenységében. Ugyanakkor az ICSSPE nemzetközileg elfogadott világ-szervezet, amelyet elismert az UNESCO és a NOB is, és ezen szervezetek tanácsadó testületei közé tartozik.

Talán a világ legnagyobb sporttudományos társasága az American College of Sports Medicine (ACSM), amelyet 1954 alapítottak, és amelynek több ezer tagja van szerte a világból. Évente megrendezésre kerülő kongresszusain ötezernél több résztvevő, valamennyi kontinensről, számol be kutatási eredményeiről. Az ACSM hivatalos tudományos folyóirata a *Medicine and Science in Sports and Exercise*, amely a legelismertebb a világon, ami az is jelez, hogy scientometria értéke folyamatosan növekszik és ma már 2,6 az impakt faktora. Összehasonlításképpen álljon itt az élettan vezető nemzetközi tudományos folyóiratának, a *Journal of Physiology*-nak, hasonló mutatója, ami 4,2. A különbség nem túl nagy. Míg a *Journal of Physiology*-nak az impakt faktora évek óta stagnál, a *Medicine and Science in Sports and Exercise* impakt faktora évente 0,1–0,2 ponttal növekszik.

Elképzeltető, hogy néhány éven belül eltűnik a különbség a két folyóirat között. Természetesen nem könnyű publikálni ebben a lapban. Magyar kutatóknak eddig három esetben sikerült eredményeiket itt leközzölni. Élek a gyanúval, hogy nem csak azért, mert komoly követelményeknek kell megfelelni, hanem azért is, mert nem igen próbálkoznak sporttudósaink eredményeik közzétételével a nemzetközi tudományos folyóiratokban.

Mint láthattuk az ACSM nevében nem szerepel a sport szó. A többi regionális és kontinentális társaságok nevében is az orvostudomány, vagy más tudományterület vagy ág nevével együtt jelenik meg a sport név. Tudomásom szerint a világon csak egy olyan nemzetközi tudományos társaság van, amelynek nevében kizárólagosan a szerepel a sporttudomány, és ez Európában van. A neve *European College of Sport Science (ECSS)*, amelynek ala-

pítésának gondolata éppen Budapesten született meg professzor Paavo Komi fejében 1993-ban. 1995-ben meg is alakult a társaság és e cikk írója büszke arra, hogy alapító tag lehetett. Az ECSS évente rendez meg kongresszusát és a résztvevők száma fokozatosan növekszik. A legutóbbi kongresszusokon a résztvevők száma több mint ezer volt, akik valamennyi kontinenst képviselték. Magyarországról is többen tagjai a társaságnak és rendszeresen részt vesznek a kongresszusokon.

Az ECSS-nek sokáig nem volt hivatalos lapja. Öt évvel ezelőtt indították az elektronikus folyóiratukat. 2004-től negyedévente már nyomtatott formában is megjelenik European Journal of Sport Science névvel limitált terjedelművel. Úgy tűnik az európaiak járnak elől a sporttudomány szó használatával, mert Angliában adják ki a Journal of Sport Science nevű nemzetközi tudományos folyóiratot, amelynek 1,13 az impakt faktora. Az 1990-es években három magyar is tagja volt a szerkesztő bizottságnak (dr. Apor Péter, dr. Mészáros János és jómagam).

Az említett folyóiratokon kívül meglehetősen szép számmal találhatunk nemzetközi tudományos folyóiratokat, sport előtaggal vagy sporttémájú kutatásokat közlőket, a több ezres tudományos folyóiratok között. A teljesség igénye nélkül felsorolom azokat, amelyek impakt faktoralal rendelkeznek: International Journal of Sport Psychology (0,778), Journal of Applied Sport Psychology (1,029), Journal of Philosophy in Sport (0,029), Journal of Sport and Exercise Psychology (1,676), Journal of Sport History (0,062), Journal of Teaching Physical Education (0,446), Journal of Sport Management (0,146), Research Quarterly of Sport and Exercise (1,667), Sport Psychology (0,731). International Journal of Sport Medicine (1,025), Journal of Sport Rehabilitation (0,775), Journal of Sport Medicine and Physical Fitness (0,500), Journal of Sport Tramatology (0,021), Journal of strength and Conditioning Research (0,592), Scandinavian Journal of Medical Science in Sport (0,726), Science in Sport (0,163), Sport Exercise Injury (0,231), Sports Medicine (1,488), Sports Medicine and Arthroscopy (0,351). A zárójelekben található számok az impakt faktorokat jelentik.

A felsorolásból látható, hogy a természet és a társadalomtudományi folyóiratok száma megközelítően azonos. A nem impakt faktoros folyóiratok tekintetében a nemzetközileg jegyzett társadalomtudományi folyóiratok száma jelentősen nagyobb, mint a természettudományi kiadványoké. A felsorolás egyben azt is érzékelteti, hogy a sporttudomány rendelkezik olyan folyóiratokkal, amelyek egyértelművé teszik nemzetközi elfogadását és elismerését.

A sporttudomány helyzete Magyarországon

A hazai sporttudomány fejlődése nem választható el a nemzetközi trendektől. A sporttudomány intézményesülése közel azonos időszakban kezdődött el, mint más országokban. A hazai sporttudomány magjait dr. Hepp Ferenc vetette el az Egyesült Államokból hazatérően. Az 1950-es években ő vezette be a tudományos kutatás oktatását tantárgyként a TF-en és jelentős szerepe volt a Sporttudományi Kutató Intézet alapításában, amelynek ő volt első igazgatója is.

A sporttudomány elismerését jelentette a Magyar Testnevelési Főiskola egyetemi rangra emelése és az egyetemi doktori címek adományozási jogának odaítélése. 1982-ben dr. Nádori László elsőként a sporttudósok közül megszerezte a Magyar Tudományos Akadémia doktora címet, amely ismét nagy lépés volt a sporttudomány létének elismerésében. A sporttudomány fejlődésében az 1980-as évek végén kis törés állt be, de a rendszerváltás követő, a felsőoktatásra is kiható változások a sporttudomány fejlődésének felgyorsulásához vezetett. A TF megszűnt egyeduralkodónak lenni a sporttudományi kutatásokban, mert a tudományos munka mennyiségi, és minőségi mutatói meghatározó faktorok lettek a felsőoktatási intézmények akkreditációjában. Az 1990-es évek vége jelentett áttörést a sporttudomány hazai elismerésében. A TF sporttudományi doktori programját akkreditálta a Magyar Akkreditáció Bizottság (MAB), a sporttudomány bekerült a MAB nomenklatúrájába és megalakulhatott a sporttudományi munkabizottság a Magyar Tudományos Akadémián az Orvosi Tudományok Osztályán belül. Hogy miért nem egy társadalomtudományi osztályon belül, mint társadalomtudományokhoz besorolt diszciplína, annak érdekes okai vannak. De ez egy másik történet. Természetesen a sporttudomány valamilyen formában reprezentáltatta magát az akadémián korábban is, de úgy, mint egy tudományterület tudományágához tartozó sportelőtagú formáció (pl. sportpedagógia). Jelentős változás állt be a tudományok doktora címmel rendelkezők számát illetően is. 2000-ig két MTA doktori címmel rendelkező képviseltette a sporttudományt. Ma már hét ilyen címmel büszkélkedő erősíti a sporttudomány bástyáit (dr. Nádori László, dr. Frenkl Róbert, dr. Kertész István, dr. Nyakas Csaba, dr. Radák Zsolt, dr. Pavlik Gábor és dr. Tihanyi József).

A Magyar Sporttudományi Társaság (MSTT) léte és tevékenysége tovább erősíti a sporttudomány, mint önálló tudományág elfogadottságát, összefogja a sporttudomány területén dolgozó kutatók tevékenységét és lehetőségeihez mérten pályázatok útján támogatja a sporttudományi kutatásokat. Van hivatalos tudományos folyóirata az MSTT-nek, a Magyar Sporttudományi Szemle, amely lehetőséget biztosít tudományos eredmények közzétételére magyar és angol nyelven is. Az utóbbi időben a szerkesztők nagy erőfeszítéseket tesz-

nek a folyóirat tudományos színvonalának növelésére, bár meg kell állapítani, hogy a leközölt munkák tudományos értéke még nem közelíti meg a nemzetközi tudományos folyóiratok színvonalát. Sajnálattal kell látnunk, hogy a magyarországi sporttudományi folyóiratok még hátrányban vannak a szomszédos országokban megjelenő folyóiratokkal szemben. Szlovéniában, Horvátországban és Lengyelországban is realizálták, hogy csak akkor lehet folyóirataikban megjelenő cikkeket nemzetközi összehasonlításnak kitenni, ha angol nyelven jelennek meg és nemzetközi szerkesztőbizottság és bíráló testület szavatolja a cikkek minőségét. Lengyelországban adják ki a *Biology of Sport* tudományos folyóiratot, amelynek van impakt faktora. Ezen kívül a lengyeleknek van egy másik nemzetközi sporttudományos folyóirata a *Sport Kinetics*. Horvátországban a *Kinesiology*, Szlovéniában a *Acta Kinesologica Slovenica* folyóirat jelenik meg rendszeresen angol nyelven. Mindegyik lapnak nemzetközi szerkesztőbizottsága és bíráló testülete van. Ezen a téren hazánkban is fejlődés mutatkozik, mert a *Kalokagathia* ismét kezd tudományos folyóiratokra jellemző követelményeket felmutatni.

Ahhoz azonban, hogy nemzetközileg jegyzett folyóiratok legyenek, az kell, hogy több éven keresztül azonos névvel és rendszeresen jelenjenek meg ezek a folyóiratok.

Összefoglalóan azt mondhatjuk, hogy a sporttudomány Magyarországon *de facto* és *de jure* is elfogadottá vált. Úgy tűnik, hogy fejlődése folyamatos, bár nem elég ütemes. Véleményem szerint alapvetően jövője biztosított, amennyiben közös elhatározással nem engedünk azoknak, akik a gyengébb ellenállás irányába húznák a tudományunk szekerét azzal, hogy nemzetközi normáktól eltérő követelményeket érvényesítenének a sporttudományos utánpótlás képzésében, azaz a doktori képzésben.

Meggyőződésem, hogy csak akkor leszünk képesek a nemzetközi normáknak megfelelni és más tudományok elismerését kivívni, ha a tudományos gondolkodást már a graduális képzésben alapelveként kezeljük és a doktor képzésbe elsősorban, vagy kizárólag azokat engedjük be, akik valóban a sporttudományt akarják művelni, kutatói megszállottsággal rendelkeznek és nem csak PhD fokozatot akarnak szerezni.